

FORMATION OF THE MATERIAL AND TECHNICAL BASE OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN CONDITIONS OF INSTABILITY

ФОРМУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Serhii Vintskovskiy¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-536-5-6>

Аграрний сектор України відіграє важливу роль в системі матеріального виробництва, продуктової і харчової незалежності, забезпеченні безперервного поповнення сировинної бази переробних підприємств, а також у зміцненні економіки країни. Низький фінансовий стан більшості аграрних підприємств, недостатній обсяг державної підтримки та диспаритет цін спричинили негативні тенденції їх технічного забезпечення.

Формування та використання матеріально-технічної бази (МТБ) сільськогосподарських підприємств є одним з найважливіших чинників збільшення ефективності виробництва, і, як наслідок, підвищення конкурентоздатності з-поміж інших товаровиробників.

Нинішній рівень забезпечення товаровиробників технічними засобами становить 45–50% від потреби, що призводить до порушення технологій виробничого процесу та втрати значних обсягів врожаю [1, с. 11–12].

Існуючий стан МТБ характеризується дефіцитом техніки, який за різними даними досягає близько 40–45%, та значною зношеністю (до 80%). Внаслідок цього на етапі проведення весняно-польових робіт втрачається від 1,5 до 2 млн т. зерна, ще 7 млн т. – через збільшення термінів його збору. Крім того, зношені двигуни витрачають на 15% більше пального, ніж нові [2, с. 231].

Актуальність процесу формування МТБ дуже гостро стояла і до початку війни через велику її зношеність і низький рівень забезпеченості. Нині, в умовах агресивної повномасштабної війни Російської Федерації проти України, питання формування, відтворення та ефективного використання МТБ набуло критичної важливості, насамперед через обмеження ресурсів.

¹ National Scientific Center “Institute of Agrarian Economics”, Ukraine

Матеріально-технічна база аграрного підприємства – це сукупність засобів і предметів праці, які використовуються в сільськогосподарському виробництві. Вона включає речові елементи продуктивних сил галузі та створює відповідні матеріальні умови виробництва сільськогосподарської продукції. На сучасному етапі матеріально-технічна база сільського господарства представлена великим машинним виробництвом, яке базується на широкому використанні досягнень науково-технічного прогресу. Важливе значення має ефективне використання виробничого потенціалу, створеного за багато років у сільськогосподарських підприємствах [3, с. 17].

До складу МТБ можна віднести такі категорії:

- земля, як головний засіб с/г виробництва;
- засоби та предмети праці;
- робоча сила [3, с. 20].

Першочергово війна спричинила значне скорочення доступних ресурсів, що вплинуло на нормальне функціонування процесів формування та використання МТБ. Величезні території землі знаходяться під окупацією, а також забруднені небезпечними вибуховими речовинами. Частина промислових підприємств була зруйнована внаслідок бойових дій або змушена припинити свою діяльність через нестачу сировини, персоналу чи енергозабезпечення. Через суттєві руйнування енергетичного сектору України виникають регулярні відключення електроенергії, що порушують технологічні цикли підприємств. Шляхи постачання зазнали серйозних змін через руйнування транспортної інфраструктури, що ускладнило логістику матеріалів та обладнання до стратегічно важливих об'єктів.

За даними нового інфографічного довідника «Агробізнес України», 17% орних земель України, що становить 4,5 млн га, опинилися під окупацією. Найбільших втрат зазнала Запорізька область. Крім того, 1,6 млн га орних земель на підконтрольній Україні території залишаються необробленими через бойові дії. А на непідконтрольних територіях вирощений врожай експортується як російський. У 2023 році задокументовано обсяги вивезення основних с/г культур (пшениця, ячмінь, соняшник), які склали 5,4 млн тонн сільськогосподарської сировини та готової продукції [4, с. 21].

Дефіцит матеріальних та енергоресурсів, знищення об'єктів критичної інфраструктури, релокація підприємств та нестача кваліфікованих кадрів стали основними викликами для української економіки та промисловості.

Для подолання наслідків і майбутнього нормального функціонування необхідно, щоб кожне підприємство обирало і дотримувалося певних

стратегій, а також мало достатню гнучкість в системі управління, для швидкого реагування на зміну ситуації.

Такими стратегіями можуть бути:

- локалізація виробництва: розвиток внутрішнього виробництва товарів і запасних частин;
- диверсифікація постачальників: кооперація з міжнародними партнерами, пошук альтернативних джерел сировини;
- впровадження інновацій: використання 3D-друку, реверсивного інжинірингу, вторинної переробки матеріалів;
- залучення волонтерських та громадських ініціатив для формування резервної МТБ.

При формуванні МТБ важливо дотримуватися принципів економічної доцільності, наукової обґрунтованості, відповідності виробничим потребам, ресурсозбереження та енергоефективності, гнучкості та адаптивності, відтворюваності. Саме таким чином можна досягти раціональності та ефективності використання ресурсів.

В умовах обмеженості фінансових, енергетичних та матеріальних ресурсів особливої актуальності набуває питання ефективного та оптимального використання МТБ сільськогосподарських підприємств. Недостатнє забезпечення технікою, паливом, запчастинами або добривами вимагає застосування комплексного підходу до організації виробництва та максимальної віддачі від наявних засобів.

Одним із ключових методів є раціоналізація завантаження технічних засобів, що передбачає чітке планування їх використання відповідно до календарно-технологічних графіків. Це дозволить уникнути простоїв, дублювання техніки на ділянках та забезпечить безперервність агротехнічних процесів.

Другий важливий підхід – інтенсифікація технічного обслуговування та подовження строків експлуатації техніки. Вчасне проведення профілактичних і ремонтних робіт знижує ризик поломок та подовжує ресурс машин, що особливо важливо при неможливості оновлення парку техніки.

Також ефективним методом є кооперація між господарствами, зокрема спільне використання техніки або обмін обладнанням у пік сезонних робіт. Це дозволяє зменшити витрати на утримання малозавантажених машин і підвищити загальний рівень використання МТБ.

У сучасних умовах не менш важливим є впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій, які дозволяють отримувати більший результат при менших витратах. Використання комбінованих машин, мінімальний обробіток ґрунту, точне землеробство – це приклади технологій, які сприяють оптимізації витрат у виробництві.

Таким чином, в умовах дефіциту ресурсів оптимальне використання МТБ базується на комплексі організаційних, технологічних та коопераційних рішень, що дозволяють зберегти продуктивність аграрного виробництва при мінімальних затратах.

Економіка України потребує широкомасштабної модернізації застарілої матеріально-технічної бази суспільного виробництва з урахуванням ресурсоекологічних вимог, сучасних критеріїв і стандартів. Усе це має здійснюватися на основі застосування екологобезпечних технологій, безвідхідних або маловідхідних замкнутих виробничих циклів, які дають можливість комплексно використовувати мінерально-сировинні ресурси та звести до мінімуму викиди забруднюючих речовин у довкілля [5, с. 409].

Україна активно працює над адаптацією матеріально-технічної бази до нових умов. Таким чином, формування та використання МТБ в умовах обмежених ресурсів вимагає комплексного підходу, що включає як державні ініціативи, так і приватні підприємницькі рішення. Подальше ефективне управління матеріально-технічною базою буде відігравати ключову роль у відновленні економіки України та забезпеченні її стійкості у воєнний і післявоєнний періоди.

Список використаних джерел:

1. Матеріально-технічне забезпечення сільського господарства України: Посібник / Лупенко Ю.О., Захарчук О.В., Вишневецька О.В. та ін.; за ред. Ю.О. Лупенка та О.В. Захарчука. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2015. 144 с.
2. Матеріально-технічне забезпечення та ринки матеріально-технічних ресурсів і послуг в аграрному секторі економіки: монографія / Захарчук О.В., Михайлов М.Г., Навроцький Я.Ф. та ін.; за заг. ред. О.В. Захарчука. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2021. 376 с.
3. Михайлов М.Г. Інноваційно-інвестиційний розвиток матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Київ : ННЦ «ІАЕ». 2018. 334 с.
4. Інфографічний довідник «Агробізнес України» 2023/24. URL: <https://agribusinessinukraine.com/> (дата звернення 17.03.2025)
5. Рогач С.М., Суліма Н.М., Гуцул Т.А. Економіка підприємства (в схемах і таблицях): Навч. посібник. Київ : «ЦП «КОМПРИНТ», 2017. 508 с.